

Dejavniki učinkovitosti kot izhodišče za razmišljanje učiteljev

(povzeto po knjigi 'Dinamika učinkovitosti v izobraževanju', ki sta jo napisala dr. Bert Creemers in Leonidas Kyriakides)

Dinamični model učinkovitosti v izobraževanju združuje spoznanja raziskovanja v izobraževanju. Ker predstavlja poskus celostne razlage učinkovitosti v izobraževanju, sam model vključuje več dejavnikov in dimenzij, ki med sabo (so)delujejo na različnih nivojih. Skladno z dinamičnim modelom ima največji vpliv na učinkovitost v izobraževanju učenje kot interakcija med učiteljem in učencem, zato bomo večino aktivnosti znotraj projekta »Vzpostavljanje baze znanja za kakovost v izobraževanju« usmerjali na trikotnik učitelj – učenec – proces učenja.

V nadaljevanju so predstavljeni dejavniki, ki imajo lahko pomemben vpliv na učinkovitost učenja in delujejo na nivoju učitelja. Učitelje 4. razredov izbranih šol prosimo, da do seminarja 4.11.2010 preberejo sledeče gradivo, ki je lahko podlaga za razmišljanje o načrtovanju njihovega dela z učenci in aktivnostih v procesu samoevalvacije. Gradivo ne predstavlja zaprtega nabora možnih idej, ampak izhodišče za vaše razmišljanje in diskusijo na delavnici.

V nadaljevanju je predstavljenih osem dejavnikov učinkovitosti, ki opisujejo vlogo učiteljev pri pouku. Ti dejavniki so:

- Orientacija
- Strukturiranje
- Postavljanje vprašanj
- Modeliranje poučevanja
- Uporaba
- Razred kot učno okolje
- Upravljanje s časom
- Preverjanje

Orientacija

Orientacija se nanaša na spodbujanje učencev med učno uro naj prepoznajo razloge, zakaj se določena aktivnost izvaja. Pričakovati je, da bo vključevanje učencev v aktivnosti z usmerjenim ciljem učence spodbudilo k dejavnemu sodelovanju v razredu, saj bodo tako aktivnosti, ki se izvajajo, za učence smiselne.

Pri umeščanju aktivnosti z usmerjenim ciljem je potrebno zlasti ugotoviti, ali so vsem učencem dovolj jasna, in ali imajo vpliv na njihovo učenje. Učitelji lahko predstavijo razloge za izvajanje aktivnosti le zato, ker morajo to narediti kot del poučevalne rutine, brez posebnega učinka na učence in njihovo sodelovanje. Drugi učitelji lahko spodbujajo učence k opredeljevanju namenov izvajanja neke aktivnosti in tako povečajo motivacijo svojih učencev za določeno aktivnost, učno uro ali sklop učnih ur (Kyriakides, 2006a).

Strukturiranje

Rosenshine in Stevens poudarjata, da je uspešnost učencev največja, kadar učitelji ne le aktivno predstavljajo učno gradivo, temveč ga strukturirajo na naslednje načine: (1) uro začenejo z opisom in/ali pregledom ciljev, (2) poudarjajo vsebino, ki jo bodo obdelali in napovedo prehode med deli učne ure, (3) opozarjajo na glavne misli in (4) ob koncu učne ure glavne misli pregledajo. Hitri pregledi so prav tako pomembni, glede na to, da integrirajo in poudarijo učenje ključnih točk. Omenjeni elementi strukturiranja ne le olajšajo pomnjenje informacij, temveč tudi omogočajo njihovo pojmovanje kot integrirano celoto s prepoznavanjem povezav med posameznimi deli. Poleg tega je uspešnost večja, kadar so informacije obilne, zlasti v obliki ponavljanja in pregledovanja glavnih pogledov in ključnih konceptov.

Pričakovati je, da bodo strukturirane naloge ne le jasne učencem, temveč jim bodo tudi pomagale razumeti strukturo učne ure. Pri tem naj učitelji organizirajo svoje ure ali sklope učnih ur tako, da se premikajo od lažjih nalog proti težjim. Ta predpostavka temelji na ugotovitvi raziskav o učinkovitosti učiteljev, da se učenci več naučijo, kadar so informacije ne le dobro strukturirane, temveč tudi dovolj obširne in razporejene v zaporedje.

Postavljanje vprašanj

Muijs in Reynolds navajata, da učinkoviti učitelj postavlja številna vprašanja in skuša učence vključiti v razpravo v razredu. Pri tem ni toliko pomembna kognitivna stopnja vprašanj, saj v veliki meri razvojna raven učencev določa optimalno težavnost vprašanj. Večina vprašanj (skoraj 75 odstotkov) mora biti takih, da nanje dobimo pravilni odgovor, ostala vprašanja pa morajo biti zastavljena tako, da dobimo odprt, vsebinski odgovor (lahko je nepravilen ali nepopoln), nikakor pa ne zastavljamo takih, na katera ni mogoče odgovoriti. Optimalna težavnost vprašanj se mora spreminjati tudi odvisno od konteksta. Na primer, pouk osnovnih veščin zahteva veliko mehničnega učenja in prakse in tako tudi hiter pregled, v katerem se na večino vprašanj odgovori hitro in pravilno. Kadar učinkoviti učitelji poučujejo zapleteno kognitivno vsebino ali poskušajo učence spodbuditi k posploševanju, vrednotenju ali uporabi njihovega učenja, vedno postavljajo vprašanja, na katera lahko le nekaj učencev pravilno odgovori ali pa ne obstaja le en pravilni odgovor.

Na začetku nove snovi se lahko pojavi relativno veliko število napačnih odgovorov. Kasneje, ob doseganju višje ravni, bi moralo biti napak zelo malo. Obstajati mora mešanica produktivnih vprašanj (t.j. takih, kjer od učenca pričakujemo enoznačen odgovor) in procesnih vprašanj (t.j. takih, kjer morajo učenci pojasnjevati). Učinkoviti učitelji naj bi postavljali čim več procesnih vprašanj.

Kakovost postavljanja vprašanj ugotavljamo na podlagi jasnosti vprašanj, zlasti pa obsega v katerem učenci razumejo to, kaj naj bi ugotovili. Včasih so vprašanja nejasna ali pa učitelj postavi dve ali več vprašanj zaporedoma, ne da bi vmes počakal na odgovor. Pomembna je tudi ustreznost težavnostne ravni vprašanj; možno je namreč, da učenci razumejo vprašanje, vendar še vedno ne odgovarjajo, ker je zanje pretežko. Poleg naštetega ni vseeno, kako učitelj ravna z odgovori učencev. Pravilni odgovori morajo biti kot taki tudi sprejeti, saj četudi tisti, ki odgovarja, ve, da je odgovor pravilen, nekateri učenci morda tega še ne vedo. Pri odgovorih, ki so delno pravilni, je potrebno potrditi pravilni del in ponovno postaviti vprašanje na drugačen način. Nepravilnim odgovorom bi moralo slediti učiteljevo pojasnilo, da odgovor ni pravilen, vendar se je pri tem potrebno izogibati osebni kritiki in zgolj prikazati, zakaj je odgovor nepravilen. Pri odzivanju na odgovore učencev, ki so delno pravilni in delno ne, učinkoviti učitelji ne le povedo, kateri del je pravilen, temveč v primeru,

ko je to možno, poskusijo priti do izboljšanega odgovora. Učinkoviti učitelji bolj kot drugi učitelji navezujejo s ponovitvijo vprašanja ali podajanjem namigov interakcijo z učencem, ki odgovarja, in ne zaključijo vprašanja tako, da sami povedo odgovor ali pokličejo kakšnega drugega učenca.

Modeliranje poučevanja

Kljub temu, da obstaja dolga tradicija raziskovanja poučevanja razumevanja na višjih ravni in zlasti reševanja problemov, je bilo v te dejavnosti učenja in poučevanja usmerjeno več pozornosti v preteklem desetletju. Tako je raziskovanje učinkovitosti izobraževanja pokazalo, da učinkoviti učitelji pomagajo učencem pri uporabi strategij in/ali razvijanju njihovih lastnih strategij, ki lahko pomagajo pri reševanju različnih vrst problemov. Rezultat tega je, da bodo učenci razvijali veščine, ki jim pomagajo pri organizaciji njihovega lastnega učenja (npr. samouravnavanje, aktivno učenje). Za tovrstno poučevanje so potrebne naloge, ki vsebujejo kompleksnejše probleme, obenem pa omogočajo reševanje »po modelu«. Pomembne so posamezne lastnosti nalog modeliranja in vloga, ki jo ima učitelj pri spodbujanju učencev za uporabo strategij pri reševanju problemov. Učinkoviti učitelji bodisi jasno predlagajo strategijo, ali pa povabijo učence, naj razložijo, kako bodo rešili problem in posledično uporabijo to informacijo pri oblikovanju zamisli za modeliranje. Slednji pristop spodbudi učence ne samo k uporabi, temveč tudi k razvijanju svojih lastnih strategij za reševanje problemov.

Uporaba

Za uspešno učenje je zelo pomembna takojšnja uporaba naučenega znanja. Učinkoviti učitelji izkoriščajo samostojno delo učencev ali delo v manjših skupinah, saj zagotavljata potrebne izkušnje in priložnosti za uporabo. Dejavnik uporabe naučenega se povezuje z neposrednim modelom poučevanja, ki poudarja, da je treba takoj izvajati vaje na podlagi učne teme med samo učno uro ter neposredno nuditi povratne informacije tako na ravni posameznika kot skupine.

Naloga po svojem obsegu lahko od učencev zahteva le ponavljanje tistega, kar so že usvojili z učiteljem, ali pa je uporabna naloga kompleksnejša kot učna vsebina, pokrita med uro, lahko pa se jo celo uporabi kot izhodišče za naslednji korak učenja in poučevanja.

Razred kot učno okolje

Razredna klima je dejavnik, ki ga je raziskovanje učinkovitosti učiteljev prepoznalo kot pomemben dejavnik. Klima je ponavadi povezana z vedenjem udeležencev, medtem ko kultura predstavlja bolj merilo za vrednote in norme organizacije. Zdrava organizacija učinkovito obvladuje zunanje vplive, medtem ko svojo energijo usmerja proti zastavljenim ciljem. Definicija učnega okolja v razredu, kot je opredeljena na tem mestu, je poskus integriranja različnih tradicij raziskovanja. Tako se dinamični model nanaša na vpliv učitelja pri ustvarjanju učnega okolja v razredu, pri tem pa je upoštevanih pet elementov razreda kot učnega okolja: interakcije učitelj-učenec, interakcije učenec-učenec, učiteljevo obravnavanje učencev, tekmovalnost med učenci in nered v razredu. Prva dva elementa sta pomembni komponenti razredne klime, kar so pokazale tudi raziskave razrednega okolja. Drugi trije elementi se nanašajo na poskus učiteljev ustvariti podjetno in spodbudno okolje za učenje. Interakcije so izmerjene ob upoštevanju vloge učitelja pri vzpostavljanju interakcije med učenci ter med učenci in samim učiteljem.

Pri ocenjevanju zgornjih petih elementov razreda kot učnega okolja prva dva elementa ugotavljamo s proučevanjem neposrednega vpliva, ki jih imajo učiteljeve pobude na vzpostavitev ustreznih interakcij. Večinoma nas zanima v kolikšni meri je učitelj sposoben vzpostavljati k nalogam usmerjeno vedenje skozi interakcije, ki jih spodbuja. Številne študije, kot tudi celoviti model učinkovitosti, poudarjajo pomen ohranjanja osredotočenosti učencev na naloge.

Pri ostalih treh elementih tega dejavnika na ravni razreda se ugotavlja učiteljeve sposobnosti za vzpostavljanje pravil, prepričevanje učencev, da ta pravila spoštujejo in se jih držijo, ter ohranjanje le-teh, da učitelj lahko ustvarja učno okolje v svojem razredu. Prvi element se nanaša na splošne težave, ki se lahko pojavijo, kadar učenci ne verjamejo, da so pravično obravnavani in spoštovani kot posamezniki, medtem ko se druga dva elementa ukvarjata s

specifičnimi situacijami v razredu, ki bi lahko povzročile težave pri spodbujanju učenja (t.j. tekmovalnost med učenci, nered v razredu).

Upravljanje s časom

Celoviti model učinkovitosti v izobraževanju navaja priložnosti za učenje in uporabljen čas za učne dejavnosti kot dva najpomembnejša dejavnika učinkovitosti, ki delujeta na več ravneh. Poleg tega se priložnosti za učenje povezujejo z angažiranostjo učencev in z uporabljenim časom za učno dejavnost. Od učinkovitih učiteljev se pričakuje, da bodo organizirali in vodili razredno okolje kot učinkovito učno okolje in tako optimalno povečali stopnjo angažiranosti učencev. V tem kontekstu dinamični model potrjuje hipotezo, da je upravljanje s časom eden najpomembnejših kazalnikov učiteljeve sposobnosti učinkovitega vodenja razreda.

Pri upravljanju s časom obravnavamo zlasti dejanja, ki jih izvede učitelj za maksimalno povečanje učnega časa med uro, pri čemer upošteva moteče dejavnike, kot so opisani pri dejavniku o razredu kot učnem okolju.

Preverjanje

Preverjanje je vključeno v poučevanje; predvsem formativno preverjanje je eden najpomembnejših dejavnikov, ki je povezan z učinkovitostjo na vseh ravneh, zlasti pa na ravni razreda. Informacije, zbrane na podlagi preverjanja učencev, morajo učiteljem omogočiti opredelitev potreb njihovih učencev, kakor tudi vrednotenje njihove lastne pedagoške prakse.

Kvaliteto preverjanja ugotavljamo s pregledom lastnosti uporabljenih evalvacijskih instrumentov kot so različne oblike veljavnosti, zunanja in notranja zanesljivost, uporabnost ter obseg, v katerem instrumenti pokrivajo učno vsebino. Preučujemo tudi vrsto povratne informacije, ki jo učitelj nudi svojim učencem ter tudi načine kako učenci učiteljevo povratno informacijo uporabijo. Od učinkovitih učiteljev se pričakuje zagotavljanje konstruktivne povratne informacije, ki ima pozitiven vpliv na učenje in poučevanje.